

Bunkerbouwers, ontmoetingen met afgeslotenen

door Jan Foudraïne ISBN 90 263 1508 2) AMBO

Boekbespreking door: Susan Sol, student 2^e jaars Basisopleiding School voor Psychodrama

Samenvatting:

De schrijver, zelf opgeleid tot psychiater, schreef in 1971 het *Wie is van hout*, een gang door de psychiatrie.

Een boek dat veel stof deed opwaaien en beroering bracht in die tijd. Een boek wat vooral een uitdrukking was van zijn eigen worsteling met de vele vragen omtrent zijn professionele identiteit.

Foudraïne had afscheid genomen van de psychiatrie omdat hij tot de conclusie was gekomen dat de klinische psychiatrie, de opleiding tot 'zenuwarts' zoals die na de medisch studie aan universiteitsklinieken en psychiatrische inrichtingen aan artsen onderwezen werd diende te worden opgeheven. Hij achtte deze opleiding zinloos. Hij suggereerde twee lijnen na het behalen van het artsdiploma.

Een eerste lijn, de specialisatie tot natuurwetenschappelijk ingesteld neuroloog, specialist in het functioneren van de hersenen in relatie tot menselijk gedrag.

En een tweede lijn, een totale toewijding aan de vorming tot psychotherapeut. Een psycholoog zou dit ook kunnen doen, maar een medisch vooropleiding zou nooit weg zijn en zou voor de psychotherapeut veel korter zijn. Hij noemde dit breken met een traditie waarin de afgestudeerd medicus na de opleiding klinische psychiatrie tot incompetent sleutelfiguur in de 'geestelijke gezondheidszorg' wordt.

Een 'vrij gevestigd zenuwarts' met volle wachtkamers en een vijf tot tien minuten spreekuur, inclusief het voorschrijven van pillen en uiteraard de declaraties voor wat 'psychotherapie' werd genoemd. Een persoon die weinig te zeggen had en vaak angstig was voor iedere vorm van dieper menselijk contact.

Foudraïne stelde de vraag naar de professionele identiteit en de competentie van de

psychotherapeut. Hij wist zeker dat psychotherapie een vak apart was, met grote verantwoordelijkheden. Een kunst ook waarvoor weinigen geschikt zijn, het zou vragen om een specifieke begaafdheid, groot invoelend vermogen en vooral een hartstochtelijke belangstelling voor de complexiteit van de psyche en de complexe conditioneringsgeschiedenis van de mens. Een vak dat alles van een mens vraagt en in de uitoefening waarvan men zich onherroepelijk met de diepste levensvragen uiteen zal moeten zetten. De antwoorden op dit vragen komen niet uit boefjes en zullen in het leven door de psychotherapeut verklijmd moeten worden. Hij is er diep van overtuigd dat de psychotherapeut na het proces van psychologische zelfverheldering een spirituele verdieping als noodzaak zal moeten zoeken.

Hiermee bedoeld hij het zoeken naar en vooral het realiseren van het antwoord op de vraag: Wie en wat ben ik, wat is mijn werkelijke, ware identiteit?

Hij ziet psychotherapie niet als een vak dat opgebouwd is uit technische trucjes. Het vak vraagt een niet aflatende verwondering over het mysterie van dit leven, een omarmen van een waarachtig niet-weten, want alleen vanuit verwondering kan de onderzoekende geest zich blijven marifesteren.

De psychotherapeut zoals hij die ziet is een psychoanalyticus in de breedste zin van het woord, specialist in zowel intrapsychische als intermenselijke communicatieve processen.

Na het boek: wie is van hout ontstond meer belangstelling voor de psychotherapie en de opleiding tot psychotherapeut.

En toch schrijft hij dat de medisch-biologische psychiatrie de macht heeft gegrepen wat blijkt uit pagina grote artikelen inde dagbladen. Een no-nonsenserevolutie

waarin gesuggereerd wordt dat geestesziekten hersenziekten zijn die behandeld dienen te worden met chemische middelen. De "zachte" sector in de vorm van sociale wetenschappers zou voor een groot deel hebben afgedaan.

Foudraine citeert een hoogleraar Biologische Psychiatrie (Kahn) in zijn boek: 'Medisch handelen op basis van wetenschappelijk onderbouwde gegevens wordt van overheidswege gestimuleerd, verlangd zelfs. psychiatrische aandoeningen worden gezien als stoornissen, waarvan het ontstaan, verloop en de behandeling duidelijk zijn te beschrijven, te definiëren en aan te geven. Patiënten zouden volgens deze hoogleraar te behandelen zijn door hen krachtig toe te spreken en als dat niet hielp zou een aantal goede gesprekken afdoende moeten zijn.

Foudraine stelt dat "een goed gesprek" niets te maken heeft met het therapeutisch proces.

Hij schrijft dat momenteel veel medische psychiaters, vanuit een machtspositie, beweren dat er mensen zijn met levensproblemen en dat die "natuurlijk" bast met psychologen mogen praten. en verder dat er mensen zijn die beschouwd moeten worden als "geesteszieken" die alleen een hersenafwijking hebben. Kortom koppige beweringen van medisch natuurwetenschappers dat psychotherapie niet werkt, niet effectief zou zijn.

Uitlatingen van mensen waarvan Foudraine zegt dat zij geen enkele opleiding hebben op dit gebied en zich nooit met welke cliënt ook diepgaand, van mens tot mens hebben ingelaten en die geen enkele affiniteit hebben met het therapeutisch proces. Voor dat proces van intensieve psychotherapie zouden zij te afstandelijk, te bang zijn. Foudraine meent dat je dat vak alleen en uitsluitend moet leven.

Hij beschrijft een praktijkvoorbeeld in zijn boek wat hij overgenomen heeft van P.R. Breggin, in het boek "Giftige psychiatrie". Een moeder met haar zoonje consulteert een expert aan het National Institute of mental Health. De jongen krijgt de diagnose ADD (Attention Deficit Disorder).

Hij constateert dat de onrustige jongen aan een erfelijke en biologisch bepaalde afwijking lijdt, tevens wordt de jongen ook nog als "hyperactief" gediagnostiseerd. De jongen krijgt Ritaline voorgeschreven en de moeder is geschokt door deze diagnose en de voorgeschreven behandeling.

Zij vraagt Breggin een second opinion. De vader van de jongen beschrijft zijn zoon als een stier in een porseleinkast, hij zal alles kapot maken wat je bezit. Breggin heeft een aantal gesprekken met de vader, die zijn zoon net als zijn vader, kil en koel benaderd.

Na een korte gezinstherapie is er geen "ADD" meer, het werkelijke aandachtsprobleem was de aandacht die de jongen niet van zijn vader kreeg. Goede, liefdevolle aandacht, iets wat een normaal, energiek kind nodig heeft. Breggin stelt dat een betere diagnose was geweest "DADD", Dad Attention Deficit Disorder. De moeder klemde zich sterk vast aan haar zoon, ze kreeg al evenmin aandacht van haar man, zij leed, zo stelt Breggin aan "HADD", Husband Attention Deficit Disorder. De korte "partner-relatietherapie" openbaarde hoe beide ouders in hun jeugd extreem verwaarloosd en misbruikt werden.

Bij overplaatsing naar een andere school trof de jongen een jonge onderwijzer die een warme, belangstellende man was. De jongen zijn hyperactieve dagen eindigden en hij was thuis meer ontspannen en met een grote behoefte om aan de wensen van zijn nieuwe leraar te voldoen, werden zijn schoolprestaties gaandeweg beter.

Foudraine koos dit voorbeeld omdat het alles samenvat, de rol van de medische psychiater die meent snel een diagnose "te kunnen stellen en op grond daarvan de vrijheid neemt te spreken over hersenafwijking en erfelijkheid.

En daarmee de moeder krachtig op de weg van de beïnvloeding door chemische middelen wijst, dit als voldongen feit aan haar voorlegt en de stellingname van deze vrouw die de moed heeft een andere weg in te slaan. Die weg is de vraag om liefde, liefde van haar man voor haar kind en ook voor zichzelf.

Deze vrouw weet, hoe vaag ook, dat het fout zit in het gezin.

Ze voelt dat haar zoon de luidspreker is van ernstige gezinsproblematiek en wil daar ook verantwoordelijkheid voor nemen.

Dit voorbeeld toont volgens Foudraine wat hij beschouwt als de onverenigbaarheid van twee innerlijke houdingen.

Hij geeft aan dat de innerlijke houding van de psychotherapeut, zoals hij die ziet, voert tot een nabijkomen van subjectiviteit met de subjectiviteit van de cliënt in de diepst mogelijke menselijke ontmoeting. Gekenmerkt door het herbelevan van het verdronen verleden en een waarachtig begrijpen. Uiteindelijk is dat de liefde, die veel zo niet alles kan doen openbaren. Het is liefde en herstel van vertrouwen. Woorden die al lang taboe zijn, aanduidingen die maar al te vaak worden weggehoond, belachelijk gemaakt en als onwetenschappelijk van de hand gewezen.

Uiteraard zegt hij moet de innerlijke houding van de neuroloog-hersenspecialist, de internist of chirurg een geheel andere zijn dan die van de psychotherapeut. Foudraine wil de vraag beantwoorden waarom hij eind jaren zeventig de gang is gegaan langs mystic, zelfgerealiseerden verlichten.

Hij vindt dat zo'n gang voor een psychotherapeut die zijn vak ernstig neemt een noodzaak is. Hij zegt, wil je je werkelijk tot in de diepte met mensen bezighouden, en met je eigen menselijkheid je er niet onderuit komt zelf de diepte in te gaan. De vraag naar menselijkheid betekende voor hem ook het zoeken naar een antwoord op de vraag: wie ben ik?

Meditatie en inzicht spelen voor hem een centrale rol en hebben zijn psychotherapeutische stijl en visie beïnvloed.

In het boek "Bunkenbouwers" vindt hij zich nog een keer op over de psychiatrie en de weg die zij is ingeslagen.

Hij zegt zelf over het prachtige vak van psychotherapie, "het heeft mij in het leven grote rijkdom geschonken en zonder over-drijving kan ik zeggen dat de ontmoetingen met mijn cliënten behoren tot de werkelijke love affairs van mijn leven".

In een aantal hoofdstukken beschrijft hij het therapeutisch proces waarover hij moeilijk generaliserende uitspraken kan doen. Hij

ziet het als een unieke ontmoeting tussen unieke mensen in een unieke fase van hun leven en het bleek hem dat hij alleen maar over zijn ontmoetingen met concrete mensen kon schrijven. Hij heeft cliënten zelf hun eigen bijdrage laten leveren.

Foudraine geeft o.a. een beschouwing in de vorm van enkele thema's die de afgelopen twee jaar in de samenwerking met zijn cliënt, Wim, door hem aan de orde werden gesteld.

In de jaren zestig werd er een visie gepresenteerd die zei dat je verkeerd geprogrammeerd was. Een aantal ouders hebben hun kinderen een verwarrende Hersenspoeling gegeven en die tragische ouders zijn zelf ook verkeerd geprogrammeerd door hun ouders en zo menen ze voortdurend dat twee en twee vijf is en geen vier.

Deel van deze visie was ook dat het drama zoals zich dat in sommige gezinnen afspeelde zich achter een gordijn afspeelde een vaak totaal geïsoleerd gezin omgeven door een rubber muur.

Kinderen zouden intuïtief aanvoelen dat het programma dat de ouders hun aanbieden en waar die ouders zelf mee leven zowel onwerklijk als in het leven onwerkzaam is. Om confrontatie te voorkomen en de wereld van de ouders mogelijk ineenstort verlammen zij en hebben ze geleerd hun protest en woede onmiddellijk weg te slikken.

Sullivan, een therapeut waarmee hij in Amerika werkte, benadrukte de helende uitwerking van relaties tot leeftijdgenoten die konden volgens hem veel diepe wonden ongedaan maken en zouden van grote betekenis zijn voor de sociale ontwikkeling van de mens.

Wim (cliënt) ontweek ook leeftijdgenoten en hij bleef op een vreemde manier met zijn ouders verbonden. Een vreemde loyaliteit deed vooral hem hun programmering bijna volledig slikken en dit deed hem in een identificatieharnas terecht komen, met andere woorden, programmering. Uiteindelijk belande Wim in een psychiatrische inrichting en kreeg de diagnose: "schizofrenie".

De loyaliteit die zijn broer vooral jegens zijn moeder toonde was huiveringwekkend. Sommige ouders hebben een enorme behoefte aan steun, aan een extreme bevestiging, zelfs van hun verschillende waarnemingen. Zijn waarnemingen werden ontkend, wat zijn ogen zagen en wat hij intuïtief aanvoelde en dat moet voor hem zeer verwarrend zijn geweest. Het ondermijnde ten diepste zonder dat hij het beseftte, een kernvertrouwen in eigen waarneming.

Zijn broer werd cognitief zwak gemaakt, hij mocht zijn eigen waarneming, zijn eigen ogen niet vertrouwen. Zijn waarnemingen werden ontkend en die van de moeder werden ervoor in de plaats gezet, haast op straffe des doods of totale verwerping, iets wat voor een kind hetzelfde is. Wat Wim deed was zichzelf totaal terugtrekken, vol angst en walging voor wat hij voor zijn ogen zag gebeuren.

Zijn broer begon in verwarring en eenzaamheid steeds meer te fantaseren en hij had geen vrienden die dit konden corrigeren. Hij begon rond zijn twintigste noodsignalen uit te zenden. Er zou voor het hele gezin een deprogrammering en herprogrammering plaats moeten vinden. Een mooie visie, maar voor de praktische consequenties zou iedereen terugschrikken.

Het alternatief zoals Foudraine dat aanbod in het boek "Wie is van hout" als tegenbeweging op de "biologische psychiatrie", de psychotherapie, zou in de toekomst miljarden kunnen besparen. Tegelijk zegt hij dat er ook nu nog veel te weinig competente psychotherapeuten zijn die dit werk van deprogrammering kunnen en willen ondernemen. Ouders, alle ouders, houden zich uiteraard vast aan hun verkeerde programmering en er is veel tact en de langzame opbouw van vertrouwen nodig om samen in dit geval met zijn broer en zijn zusje dat werk van herprogrammering ter hand te nemen. Aan Wim stelt Foudraine de vraag: "waarom deze visie over een volstrekt verkeerde programmering, die je nauwelijks meer van je af kunt schudden omdat je er totaal mee vereenzelvigd bent en het nu al je handelen bepaalt, zo bedreigend is?". Beïnvloeding of programmering is een uiterst gecompliceerd proces. De psyche is als een ijsberg, een klein stukje steekt boven water

uit, de rest zit onder water. In de eerste plaats willen we al die gruwelen en vooral de subtiele en totaal verwarrende dingen niet weten, we ontkennen ze. In de tweede plaats kan een mens niet vergeten, hij kan de registraties op zijn tape niet wisselen, dat niet-kunnen-vergeten is de essentie van het lijden van de mens.

Je zou kunnen zeggen dat we allemaal schizofreen zijn, de een meer en de ander minder. We zijn opgezet tegen wat puur is in ons, zuiver, intelligent, helder en krachtig. Mensen zijn "christen, jood, hindoe of moslim" geworden.

Door de eeuwen zijn er altijd mensen geweest die de kern van de programmering te pakken wilden krijgen, de diepte ervan wilden zien. Zij zijn naar een waarachtig deprogrammeur gegaan, een zenmeester, een soefimeester, een zelfgereïseerde leermeester of een verlichte, zoals hij ook wel wordt genoemd. Mensen die bevrijd waren van de geprogrammeerde geest.

Bij deze leermeesters vonden de mensen totale deprogrammering, zij leerden met name wat meditatie was. Meditatie zou je een zakken in dat gebied in ieder mens, wat niet geprogrammeerd is, kunnen noemen. Dat gebied is stil, zuiver, onbesmet en daarom noemt men het wel Zuiver Bewustzijn. Het is stilte.

Het denken kan er niet bij, geen priester, geen vader, geen moeder. Veel mensen worden nu stap voor stap zo naar hun wezenskern gevoerd. Misschien is dat wel de fundamentele oplossing, waarvoor iedereen zo doodsbenauwd is.

Zich richtend tot Wim: Je had jezelf al vroeg verschanst achter een dikke muur die geen liefde, intimiteit, ja zelfs enig gedeeld gevoel meer toestond. Er was voor jou maar een uitweg, totale terugtrekking. Het ondergedompeld worden in een gevoel van onmacht is een niet te verdragen ervaring.

Een van de aspecten van onmacht die psychiaters en alle hulpverleners ten diepste kennen, is de confrontatie met een oceaan aan menselijk leed, waarvoor in principe geen oplossing is. Wat doen we met deze onmacht, het opvallendste is dat we geen benoemen. Naamgeving is een

favoriete methode om aan het gevoel van overweldigende onmacht te ontkomen. Dat doen we allemaal. Een boom, een kat, een hond, een roos, het zijn woorden en woorden zijn leeg. "The word is not the thing". Wat wij geest noemen, is een sproeier van woorden en als die wegvallen, zouden we overweldigd worden door de ervaring van dat wat is. Wij weten niets en niemand heeft ooit iets geweten.

Foudraïne benadrukt dat psychiaters er zo hun eigen variant van onmachtsontsnapping op na houden. Het concept "geestesziekte" is een idee, een metafoor wat de psychiater bevestigd in zijn identiteit van "dokter". En die "dokters" hebben een classificatiesysteem opgesteld om de naamgeving zo doeltreffend mogelijk te laten verlopen. Het zogenaamde DSM IV R systeem, in 1994 door de American Psychiatric Association ontworpen. Zo is er ook het etiket "Schizofrenie". In "nieuwsbrieven" die door de farmaceutische industrie worden betaald wordt hartstochtelijke gezocht naar een organische hersenoorzaak voor bijvoorbeeld "schizofrenie".

Men ziet reikhalzend uit naar een schizofrenie-geen en depressie-geen, dat veel afwijkend gedrag direct vanuit de ergerlijkheid mede zou kunnen verklaren. De laatste tijd maken we veel propaganda mee rond hersenafwijkingen, het wonderlijke is dat niemand zich afvraagt of een eventueel aangetoonde hersenafwijking niet de uitdrukking of het substraat kan zijn voor een extra gevoeligheid voor bepaalde invloeden die het kind meer dan ooit doen vervormen, overeenkomstig de diepe problematiek die ook de ouders in zich dragen.

Het meest schokkende is dat verschillende chemische middelen niet alleen een tijdelijke hersenbeschadiging teweeg kunnen brengen, maar ook een niet omkeerbare en dus permanente beschadiging.

Foudraïne beweert dat wij onze onmacht trachten te ontlopen door naamgeving en een op basis van die namen, met overtuiging opgezette "ziektenleer" die lang geleden door psychiaters is ontworpen.

Ter informatie: in de beschouwingen over schizofrenie wordt vaak gesproken over de "positieve en de negatieve symptomen".

De positieve zijn dramatische noodsignalen, men ervaart gedachten alsof ze van buiten komen of dat die gedachten de eigen geest verlaten en in de geest van anderen doordringen.

Negatieve symptomen raken de kern, men kan niet meer tot spontane gebaren komen, heeft nauwelijks expressie, ook niet in de stem. Men voelt zich totaal onmachtig om tot enige inruimtelingservaring te komen, laat staan vriendschappen te ontwikkelen. De mens heeft niet meer de moed om met mensen samen te leven en met hen iets positiefs te ervaren, trekt zich in een bunker terug en begint meer en meer in zijn eigen fantasieën te geloven.

Oog krijgen voor een groter perspectief betekent dat je het kleine perspectief veel beter kunt zien.

Zien staat hierin symbool voor een intensief luisterproces. Dat "zien" kan een mens overkomen, het doet het kleine perspectief, het kleine ego-tuintje van alle zwaarte en dramatiek.

Dat grote perspectief is dat alle mensen in een bunker van afgescheidenheid zitten. Wij hunkeren niet voor niets zo naar liefde en uiteindelijk is die liefde het verlangen naar het ervaren van eenheid. Ieder mens, vereenzelvigd met lichaam en persoonlijkheid, geeft de voorkeur aan het luisteren en zich totaal laten dirigeren door eigen gedachtenspinsels en het geheel van die gedachtenspinsels is die bunker.

Een kind heeft in zijn gedrag een functie, kan een steun zijn voor het precare psychisch evenwicht van de ouders. Als je leert in systemen te denken en je ontdekt dat de weerstand tegen verandering vaak en vooral in het systeem gelokaliseerd is, in het netwerk van relaties dan schatten wij de zaak van verandering verkeerd in, omdat wij de illusie van "het individu" willen handhaven. Het individu blijkt helemaal niet te bestaan, maar deel te zijn van een netwerk van relaties, dat een status quo, hoe destructief en onbevredigend ook wenst te handhaven.

Uit eigen ervaring kan Foudraïne zich niet voorstellen dat "medicamenten" die op de hersenen inwerken, wantrouwen en een

zaamheid, werkelijk kunnen doorbreken. Ieder mens leeft in een symbolische werkelijkheid, niet in de werkelijkheid. Als hij het heeft over werkelijkheid dat gaat het om de werkelijkheidservaring die we op hoofdpunten met anderen delen.

Wij leven in onze eigen subjectieve wereld, iets wat veranderlijk is. Alle dingen die je via je zintuigen waarneemt, komen, gaan en veranderen. Er is werkelijkheid, maar die is nooit een object, nooit iets wat waargenomen kan worden, jij en ieder mens bent de werkelijkheid. In de psychotherapie gaat het in de eerste plaats om het doortronden van de wereld van gelijknissen. Dat betekent dat jij soms in aanraking komt met iemand die je op een bepaalde manier aan je vader of moeder doet denken. Als die mensen bepaalde gedragingen tonen die bij jou een herinneringsspoor raken over uiterst verwarrende of pijnlijke wisselwerkingen, subtiele vernederingen of wat dan ook, dan gaat er bij jou een vulkaan spuiten. Dan komt er angst en razernij bij je naar boven. Waar het nu om gaat is dat die razernij of dat verdriet of welk gevoel dan ook op de juiste wijze hanteert en je er niet door laat overspoelen. Het enige wat je kunt doen is je daar superbewust van worden en je te beheersen. Je moet eenvoudig die gevoelsenergie in je voelen oprijzen en dan bliksemsnel het gelijkensiskarakter van wat je overkomt in de gaten krijgen. Zo kun je keer op keer een verschil maken tussen wat in het verleden werd geregistreerd, de emoties die daaraan vastzitten en de feiten nu, in deze wereld, die als gelijkensiskarakter afkomen.

Frieda Fromm-Reichmann zei altijd: "I never promised you a rose garden". Realiseer dat je niet bepaald in een rozentuin leeft of ooit zult leven. Je leeft te midden van mensen die soms uiterst ongevoelig zijn, hard, mensen zo lijkt het, bij wie het hart geheel gesloten is, die maar al te vaak vrijwel onmiddellijk met elkaar in een machtsstrijd belanden. Natuurlijk is er altijd angst in een relatie en er zijn altijd gelijknissen. Het total vermijden van relatie is die bunker, waarin je met niemand iets te maken wilt hebben. Zou je herinneringen, met de emoties die daaraan vastzitten kunnen doen verbleken, van hun kracht kunnen ontdoen? Zou je van alle registraties alleen de positieve kunnen overhouden?

Meditatie op grond van diep inzicht, is een consequent verblijven in het gebied voor de registratietape. Je zou dit "gebied" kunnen duiden met het woord spiegel. Een spiegel registreert niet, een spiegel spiegelt alleen maar. Dat zuivere bewustzijn, als spiegel, daar konden je ouders nooit bij, ook de priesters niet. Niemand kan daarbij, het is je kern, je wezenskern. Als je daar je plaats vindt, als je daarin volhardt dan heeft dat gebeld een grote kracht. Het is onschuldig en het is altijd nu. Het wordt "Innocent child principle" genoemd. Reactie is altijd vanuit die registratietape.

Alexander Smit in Subjectief gewaarzijn; 'Het beste geschenk wat je kinderen kunt geven is gelukkige ouders'.

In de rol van medisch of biologisch psychiater maken wij mensen tot object of object van zorg".

Psychotherapie heeft met subjectiviteit te maken, de subjectiviteit van twee mensen en met ontmoeting.

Het is een zich aan elkaar, in steeds dieper vertrouwen ontbloten. Het is met geduld en taai volhouden de wonden die zijn geslagen, aan een nader onderzoek onderwerpen, ze naar boven halen, te doen herbeleven opdat ze terecht komen in het licht van datgene wat nooit gekwetst kan worden, het Bewustzijn, wat ieder mens altijd al is. De bunker waarin je je bevindt en die dikke muren heeft is een enorm krachtige terugtrekking uit het veld van relaties.

Waarom?, omdat een mens niet langer gekwetst, verward of afgewezen wil worden. Ieder gebaar dat je vroeger maakte teneinde met je vader of moeder in relatie te komen werd in principe ontkend, anders uitgelegd dan je bedoelde of gewoon afgewezen. Met als resultaat dat je er zo moedeloos van werd dat je je totaal terugtrok.

Je bent een wandelend verleden en ieder mens is dat en het is een wonder dat mensen in hun subjectieve werkelijkheid nog met elkaar kunnen communiceren en niet ten onder gaan aan allerlei misverstanden. Eigenlijk is dat het raadsel. Psychotherapie wil niets anders zeggen dan, in het kader van een zich verdiepende ontmoeting, stapje voor stapje de kracht van het verleden doen verbleken.